

Проект програми гуртка з лінгвістики

Вступний курс лінгвістики призначено для учнів старших класів, що проявляють інтерес до питань, пов'язаних із мовою. Керувати гуртком рекомендуємо вчителю математики, інформатики або ж викладачу української чи іноземної мови з хистом до точних наук.

Програма складається з 16 тем. Теоретичний матеріал до кожної теми підібрано так, щоб він покривав основні питання відповідного розділу лінгвістики, причому окремі важливі пункти теорії можуть висвітлюватися відразу в кількох запропонованих джерелах.

Курс вельми непростий, тож теми варто проходити в режимі, комфортному як для учнів, так і для викладача. Деякі теми, зокрема морфологія, можуть забрати суттєво більше часу, ніж інші. Остання тема — «Науковий метод» — не стосується конкретно лінгвістики, але є дуже важливою для подальшого становлення гуртківців як науковців або в будь-якому разі як людей із критичним мисленням.

За браком якісних україномовних джерел теоретичні матеріали до прочитання пропонуємо, на жаль, здебільшого російською мовою і подеколи навіть орієнтовані саме на російськомовний простір (хоча з погляду навчальних задач у цьому й немає нічого поганого, адже об'єктивне наукове знання є однаковим незалежно від мови, якою воно подається).

До більшості тем пропонуємо набір олімпіадних задач різного рівня складності. Над усіма поданими задачами українські школярі працювали свого часу на змаганнях рівня від шкільної до міжнародної олімпіади або ж на підготовчих заходах. До переважної більшості задач наводимо також посилання на їхні розв'язки. Це, сподіваємося, допоможе викладачу, витративши відносно небагато зусиль, визначитися, які задачі варто розглянути в класі, які задати додому, а які розбирати з учнями не варто взагалі. У разі потреби додатково можна звернутися до російського збірника «[Задачи лингвистических олимпиад 1965—1975](#)».

Джерела теоретичного матеріалу наводимо нижче. Їх можна знайти в інтернеті.

- «Почему языки такие разные» (В. А. Плунгян, Москва, «АСТ-Пресс», 2010).
- «Энциклопедический словарь юного филолога» (М. В. Панов, Москва, «Педагогика», 1984). Ми будемо скорочувати назву цього джерела як *ЭСЮФ*.
- Журнал «[У світі математики](#)» КНУ ім. Т. Шевченка.
- Сайт [Ling.org.ua](#).
- [Україномовна](#) та [російськомовна](#) вікіпедії.

Тема 1. Вступ. Що вивчає лінгвістика. Мови і діалекти.

Теорія:

- [Мовознавство](#) (розділи «Предмет мовознавства» та «Розділи мовознавства»).
- *Почему языки такие разные.* Глава 3. Разные языки разных людей (підрозділи 1—3).
- ЭСЮФ. Универсалии языковые.
- ЭСЮФ. Типология языков.
- [Типологія, польова лінгвістика та мови, що вмирають.](#)

Задачі:

- [Хайда](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Китайська кімната](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Керу](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Баскська мова](#) + [розв'язок](#).
- [Мокільська мова](#) + [відповіді](#) (№ 1).

Тема 2. Фонетика. Класифікація приголосних та голосних звуків.

Теорія:

- [Фонетика](#).
- [Оториноларингологіка](#).
- [Класифікація приголосних звуків](#).
- *Почему языки такие разные*. Глава 4. Сравниваем звуки (підрозділи 1—2).
- ЭСЮФ. Артикуляционная классификация звуков речи.
- ЭСЮФ. Фонетическая транскрипция.

Задачі:

- [Чотири задачі до теорії + розв'язки](#).
- [Дієсловоформи](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Естонська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Три артиклі](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Черевомовлення](#) (№ 3) + [розв'язок](#).

Тема 3. Фонологія. Фонеми. Фонологічні зміни. Інтонація і тон.

Теорія:

- [Фонологія](#).
- [Оториноларингологіка](#).
- *Почему языки такие разные*. Глава 4. Сравниваем звуки (підрозділи 3 і 4).
- ЭСЮФ. Слог.
- ЭСЮФ. Ударение (фонетический аспект).
- ЭСЮФ. Фонема.
- ЭСЮФ. Интонация.
- [Сингармонізм](#).
- [Асиміляція \(мовознавство\)](#).
- [Диссимиляція \(лінгвістика\)](#).
- [Сандхи](#).
- [Метатеза](#).
- [Епентеза](#).
- [Элизия](#).

Задачі:

- [Фонеми та алофони](#) (№ 4) + [розв'язок](#).
- [Білоруська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Давньоісландська](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Чукотська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Турецька мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Шипібо](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Уйгурська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Латинська мова](#) (№ 5) + [розв'язок](#).
- [Теренська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Чеченська мова](#) (№ 2) + [відповіді](#).
- [Вісім задач на фонетику та фонологію](#).

Тема 4. Синтаксис. Порядок слів у реченні. Частини мови. Синтаксичні дерева.

Теорія:

- *Почему языки такие разные.* Глава 7. Сравниваем предложения.
- ЭСЮФ. Предложение.
- ЭСЮФ. Члены предложения.
- ЭСЮФ. Порядок слов в предложении.
- ЭСЮФ. Подчинение и сочинение.
- ЭСЮФ. Синтаксические связи.
- ЭСЮФ. Пунктуация.
- ЭСЮФ. Части речи.
- ЭСЮФ. Порождающая грамматика.
- ЭСЮФ. Математика и язык.
- [Дещо про синтаксис.](#)

Задачі:

- [Помилка перекладу](#) (№ 1) + [розв'язок.](#)
- [Оодхам](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Язгулямська мова](#) (№ 3) + [розв'язок.](#)
- [Розбір речень](#) (№ 5) + [розв'язок.](#)
- [Кірибаті](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Маорі](#) (№ 1) + [розв'язок.](#)
- [Частини мови](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Українська мова — синтаксис](#) (№ 5) + [розв'язок.](#)
- [Дводумство](#) (№ 4) + [розв'язок.](#)
- [Баджо](#) (№ 1) + [розв'язок.](#)

Тема 5. Морфологія. Форми слів. Морфологічний та синтаксичний устрій мов.

Теорія:

- *Почему языки такие разные.* Глава 5. Сравниваем грамматику.
- *Почему языки такие разные.* Глава 6. Сравниваем слова.
- ЭСЮФ. Грамматика как система.
- ЭСЮФ. Форма грамматическая.
- ЭСЮФ. Лексема и форма слова.
- ЭСЮФ. Морфема.
- ЭСЮФ. Число у имен.
- ЭСЮФ. Падеж.
- ЭСЮФ. Лицо и число у глаголов.
- ЭСЮФ. Время глагола.
- ЭСЮФ. Вид глагола.
- ЭСЮФ. Залог.
- ЭСЮФ. Наклонение.
- ЭСЮФ. Модальность.
- ЭСЮФ. Нулевые единицы в языке.
- ЭСЮФ. Способы грамматические.
- ЭСЮФ. Изолирующие языки.
- ЭСЮФ. Аналитические и синтетические языки.
- ЭСЮФ. Агглютинативные и фузионные языки.
- [Грамматичні час, вид і спосіб.](#)

Задачі:

- [Малаялам](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Кабардино-черкеська мова](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Оджибве](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Азербайджанська мова + розв'язок](#) (№ 1.2).
- [Фулайм](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Казахська мова](#) (№ 3) + [розв'язок.](#)
- [Давньоанглійська та кастильська мови](#) (№ 3) + [розв'язок.](#)
- [Туканг-бесі](#) (№ 1) + [розв'язок.](#)
- [Суахілі-2](#) (№ 3) + [розв'язок.](#)
- [Тамашек](#) (№ 1) + [розв'язок.](#)
- [Які](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Чеська мова](#) (№ 1) + [розв'язок.](#)
- [Гакгун](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Грузинська мова](#) (№ 1) + [відповіді.](#)
- [Десять задач на синтаксис та морфологію.](#)

Тема 6. Семантика. Словотвір. Іменні класи та лічильні слова. Відчужуваність.

Теорія:

- ЭСЮФ. Семантика.
- ЭСЮФ. Лексика как система.
- ЭСЮФ. Словообразование и словоизменение.
- [Словообразование](#).
- [Именной клас](#).
- [Счётное слово](#).
- [Неотчуждаемая принадлежность](#).

Задачі:

- [Масайська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Гуаймі](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Українська мова — семантика](#) (№ 4) + [розв'язок](#).
- [Удмуртська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Телепатія](#) + [розв'язок](#).
- [Малагасійська мова](#) (№ 4) + [розв'язок](#).
- [Поняття — фінська мова](#) (№ 4) + [розв'язок](#).
- [Лакота](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Дерева та фрукти](#) + [розв'язок](#) (№ 1).
- [Догріб](#) (№ 5) + [розв'язок](#).
- [Дієслова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Українська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Удегейська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Ігбо](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Питальність](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Деху й чемухі](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Дієслова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Ланго](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Гауса](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Зіало](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Айнська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Рапануйська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Бамбара](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Бурушаскі](#) (№ 4) + [розв'язок](#).
- [Ніуе](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Санскрит](#) (№ 3) + [відповіді](#).
- [Юрок](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Вісім задач на семантику](#).

Тема 7. Прагматика. Комуникативний кодекс. Займенники та показники ввічливості.

Теорія:

- [Прагматика](#).
- [Коммуникативный кодекс](#).
- *Почему языки такие разные*. Глава 3. Разные языки разных людей (підрозділи 10 і 11).
- ЭСЮФ. Местоимение.
- ЭСЮФ. Местоимение (практический аспект).
- ЭСЮФ. Семантические правила.
- ЭСЮФ. Семиотика.

Задачі:

- [Питання + розв'язок](#) (№ 1.1).
- [Особові займенники](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Фіджійська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Українська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Японська мова](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Китайська мова — 2](#) (№ 4) + [розв'язок](#).
- [Дієслова + розв'язок](#) (№ 2.1).
- [Займенники](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Манамська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Ліллует + відповіді](#) (№ 2).

Тема 8. Лексикографія. Типи словників. Сміслові відношення між словами мови.

Теорія:

- ЭСЮФ. Лексикографія.
- ЭСЮФ. Многозначность слова.
- ЭСЮФ. Поле семантическое.
- ЭСЮФ. Синонимы.
- ЭСЮФ. Антонимы.
- ЭСЮФ. Энантиосемия.
- ЭСЮФ. Омонимы.
- ЭСЮФ. Паронимы.
- [Словники та корпуси](#).

Задачі:

- [Іменники](#) (№ 4) + [розв'язок](#).
- [Холоніми, мероніми, гіпероніми та інші гіпоніми](#) (№ 2) + [розв'язок](#).

Тема 9. Жестові мови. Що таке жестові мови. Жестові мови світу. Приклади лексики.

Теорія:

- [Жестовые языки.](#)
- [Амслен.](#)
- [Русский жестовый язык.](#)
- [Українська жестова мова.](#)

Задача:

- [Американська жестова мова + відповіді \(№ 3\).](#)

Тема 10. Числівники. Системи числення у природних мовах. Запис чисел.

Теорія:

- [Числівник](#).
- [Основи основ](#).
- [Числівники та системи запису чисел](#).
- *ЭСЮФ*. Числительное.
- [Системы счисления](#).

Задачі:

- [Індонезійська мова](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Чжуанська мова](#) + [розв'язок](#).
- [Суахілі-1](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Каманг](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Корейські числа](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Кхмерська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Чукотська мова](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Числа](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Гвандара](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Гуарані](#) (№ 5) + [розв'язок](#).
- [Вісім задач на числівники](#).

Тема 11. Системи письма. Історія і типи систем письма.

Теорія:

- [Письмо](#).
- ЭСЮФ. Графика.
- ЭСЮФ. Идеография.
- ЭСЮФ. Пиктография.
- ЭСЮФ. Египетская иероглифика. Её дешифровка.
- ЭСЮФ. Слоговое письмо.
- ЭСЮФ. Консонантное письмо.
- ЭСЮФ. Буквенное письмо. Его происхождение.
- ЭСЮФ. Латиница.
- ЭСЮФ. Возникновение письма у славян.

Задачі:

- [Огам](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Японська мова — катакана](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Японські вантажівки](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Японська мова — канджі](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Мова канадських ескімосів](#) + [розв'язок](#).
- [Африканське письмо](#) (№ 6) + [розв'язок](#).
- [Мальдівська мова](#) (№ 6) + [розв'язок](#).
- [Панджабі](#) (№ 7) + [розв'язок](#).
- [Письмо — черокі](#) (№ 6) + [розв'язок](#).
- [Давньооперський клинопис](#) (№ 2) + [розв'язок](#).
- [Єгипетське письмо](#) (№ 3) + [розв'язок](#).
- [Тенгвар](#) (№ 1) + [розв'язок](#).
- [Вісім задач на системи письма](#).

Тема 12. Кодування мови. Азбука Морзе. Шрифт Брайля. Дактильні абетки.

Теорія:

- ЭСЮФ. Код и текст.
- [Азбука Морзе](#).
- [Шрифт Брайля](#).
- [Дактилологія](#).
- [Українська дактильна абетка](#).

Задачі:

- [Нью-йоркська крапкова система \(№ 4\) + розв'язок](#).
- [Сейкілоська епітафія \(№ 3\) + розв'язок](#).
- [Шведська дактильна абетка + відповіді \(№ 1\)](#).

Тема 13. Обчислювальна лінгвістика. Корпуси. N-грами. Слова як набори чисел.

Теорія:

- [Корпусна лінгвістика](#).
- [Словники та корпуси](#).
- [N-грамма](#).
- ЭСЮФ. Перевод автоматический.
- ЭСЮФ. Дистрибутивный анализ.
- [Дистрибутивная семантика](#).
- [Векторное представление слов](#).
- [Комп'ютер розмовляє](#).

Задача:

- [Голосовий помічник](#) (№ 5) + [розв'язок](#).

Тема 14. Нейролінгвістика. Мовні відділи мозку. Афазії. Засвоєння мови.

Теорія:

- [Нейролінгвістика](#).
- [Область Вернике](#).
- [Центр Брока](#).
- [Афазія](#).
- [Усвоєння мови](#).
- [Усвоєння другої мови](#).

Задача:

- [Афазія \(№ 1\)](#) + [розв'язок](#).

**Тема 15. Історична та порівняльна лінгвістика. Мовні родини і мовні групи.
Порівняльний метод. Етимологія.**

Теорія:

- *Почему языки такие разные.* Глава 2. Родство языков и языковые семьи.
- ЭСЮФ. Семья языков.
- ЭСЮФ. Родословное древо семьи языков.
- ЭСЮФ. Праязык.
- ЭСЮФ. Праславянский язык.
- ЭСЮФ. Сравнительно-исторический метод.
- ЭСЮФ. Относительная и абсолютная хронология в языкознании.
- ЭСЮФ. Синхрония и диахрония.
- ЭСЮФ. Диахроническая фонология.
- ЭСЮФ. Глоттохронология.
- ЭСЮФ. Этимология.
- ЭСЮФ. Народная этимология.
- [Мовний лікнеп.](#)

Задачі:

- [Місяці](#) (№ 4) + [розв'язок.](#)
- [Список Сводеша](#) (№ 2) + [розв'язок.](#)
- [Споріднені мови](#) (№ 3) + [розв'язок.](#)
- [Осетинська мова](#) (№ 4) + [розв'язок.](#)

Тема 16. Науковий метод. Спростовуваність. Експеримент. Систематична похибка.

Теорія:

- [Науковий метод.](#)
- [Фальсифікаціонізм.](#)
- [Експеримент.](#)
- [Системная предвзятость.](#)

Задача:

- [Експеримент — нюх](#) (№ 5) + [розв'язок.](#)